

Demokratik Hukuk Devletinin Alameti Farikası Olarak Yargı Bağımsızlığı İlkesi *

Sayın Konuklar,

Değerli katılımcılar,

Öncelikle hepinizi en içten duygularımla selamlıyorum.

On birinci Uluslararası Yaz Okulunda sizleri aramızda görmekten dolayı büyük bir memnuniyet duyduğumu ifade etmek isterim.

Bir süredir bu etkinliği Asya Anayasa Mahkemeleri Birliği'nin üç daimî sekretaryasından birini oluşturan Eğitim ve İnsan Kaynakları Gelişimi Merkezi olarak düzenliyoruz. Her yıl dünyanın farklı yerlerinden misafirlerimiz bu programlara katılıyor ve görüşlerini diğer katılımcılarla paylaşıyor.

Bu yılki programa 25 ülkenin anayasallık denetimi yapan anayasa veya yüksek mahkemeleri ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinden toplam 52 temsilci katılım sağlamıştır. Ben tüm katılımcılara katkılarından dolayı şükranlarımı sunuyorum.

Değerli Misafirler,

Bilindiği üzere bu program kapsamında her yıl mahkemelerimizin görev alanını ilgilendiren önemli bir konuyu ele alıyoruz. Bu yılki konuyu da "*Adil Yargılanma Hakkının Bir Güvencesi Olarak Yargı Bağımsızlığı*" olarak belirledik.

Bu başlık bizi yanıltmasın. Yargı bağımsızlığı sadece adil yargılanma hakkının bir güvencesi değildir. Türk Anayasa Mahkemesi kararlarında vurgulandığı üzere, yargı bağımsızlığı adil yargılanma hakkının yanında, diğer tüm temel hak ve özgürlüklerin de başlıca ve en etkin güvencesidir.¹

Bağımsız ve tarafsız bir yargı olmadan bırakın hukuk devletini aslında devlet bile olmaz. Zira devlet, tanımı icabı toplumun hukuk kuralları zemininde örgütlenmiş halidir. Şiddet tekeli olarak devletin meşruiyeti hukuka bağlıdır. Hukukun kişilerin adaleti tesis ederek hak ve özgürlükleri koruyacak şekilde uygulanması da bağımsız yargının varlığına bağlıdır.

Öte yandan, yargı bağımsızlığı sadece hukuk devletinin değil, kuvvetler ayrılığı ilkesinin de zorunlu bir sonucudur. Kuvvetler ayrılığı, yargının yasama ve yürütmenin müdahalesinden uzak olmasını gerektirmektedir. Yargının diğer devlet erklerinin kontrolü altında olması hak ve özgürlüklerin sonu olur.

Peki demokratik hukuk devleti bakımından hayati öneme sahip olan yargı bağımsızlığı nedir ve neyi gerektirir? Esasen tüm demokratik anayasalarda bu soruyu cevaplayan hükümler vardır. Anayasamızın “*Mahkemelerin bağımsızlığı*” başlıklı 138. maddesi de bunlardan biridir.

Bu madde biri mahkemelere ve hâkimlere diğeri de yargı dışı aktörlere yönelik yükümlülüklerle yer vermektedir. Öncelikle yargı bağımsızlığı yargı tarafsızlığını temine yönelik olarak, hâkimlerin hiçbir etki altında kalmadan vicdani kanaatlerine göre karar vermesini ifade eder. Anayasa Mahkememizin ifadesiyle, bağımsızlık “*hâkimin çekinmeden ve endişe duymadan, hukukun öngördüğü gereklerden başka herhangi bir dış etki altında kalmadan*” serbestçe karar verebilmesi anlamına gelir. Bu anlamda yargı bağımsızlığı “*adaletin dolaylı dolaysız her türlü etki, baskı, yönlendirme ve kuşkudan uzak [bir şekilde] dağıtılması amacını gütmektedir*”.²

Esasen yargı bağımsızlığı, hâkimin tarafsızlığını sağlamanın da ön şartıdır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkememizin kararlarında belirtildiği üzere, hâkimin tarafsızlığı onun tarafların leh ve aleyhlerinde bir düşünceye, önyargıya sahip olmamasını ifade eder.³

Saygıdeğer Katılımcılar,

Hâkimin tarafsız olduğu konusunda taraflarda bir kanaatin oluşması çok önemlidir. Bunun için hâkimin çok dikkatli olması, elindeki adalet terazisini kuyumcu hassasiyetiyle tutması gerekir. İslam’ın “Dört Halife”sinden ikincisi olan Hz. Ömer, Basra’ya hâkim olarak tayin ettiği Ebu Musa’ya yazdığı mektupta hâkimin önüne gelen davada *taraflara bakışlarında bile eşit davranmak suretiyle karar vermesi gerektiğini* belirtmiştir.

Bakışlarda eşitliğin amacı tarafların hâkimin adaleti konusunda şüpheye düşmelerine, yanlış bir kanaat taşımalarına yol açmamaktır. Nitekim mektubun devamında hâkimin eşit muamelesi sayesinde taraflardan güçlü ve zengin olanın kendisinin kayırılacağı zannına kapılmasının, zayıf olanın ise adaletsizliğe uğrayacağını düşünmesinin engelleneceği ifade edilmiştir.⁴

Diğer yandan, Anayasa’nın 138. maddesi yargı bağımsızlığını korumak için yargı dışı aktörlere yönelik açık ve kesin bir dille uyarılarda bulunmakta, onlara bazı yükümlülükler yüklemektedir. Bunlardan en başta geleni *müdahalesizlik* anlamında negatif yükümlülüktür. Buna göre hiçbir organ, makam, merci veya kişi yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez, tavsiye ve telkinde dahi bulunamaz.

Anayasamız yasama organı için bu müdahale yasağını özel olarak düzenlemiştir. Görülmekte olan bir dava hakkında yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin olarak parlamentoda soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz.

Anayasa'nın yargı bağımsızlığı konusunda kamu gücü kullananlara yüklediği pozitif yükümlülük ise yargı kararlarının etkili icrasıdır. Bu yükümlülük yargı bağımsızlığının tamamlayıcı unsurudur. Buna göre yasama, yürütme ve idare makamları mahkeme kararlarını değiştirmeden ve geciktirmeden uygulamak zorundadır.

Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda *algı* da çok önemlidir. Mahkemelerin ve hâkimlerin bağımsız ve tarafsız olmaları yetmez, öyle olduklarının da bilinmesi gerekir. Bu nedenle hukuk devleti yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı görünümüne zarar verecek davranışlardan kaçınmayı gerektirmektedir.

Değerli katılımcılar,

Sonuç olarak, hakları ve özgürlükleri korumanın ön şartı olan yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının tam olarak gerçekleşmesi bir dizi yükümlülüğün yerine getirilmesine bağlıdır. Ancak bu ilkenin hayata geçirilmesi her şeyden önce yargı mensuplarının kirlenmemiş ve prangasız bir vicdana sahip olmalarını gerektirmektedir.

Bu kuşkusuz kolay değildir, zira hiçbirimiz steril bir dünyada yaşamıyoruz. Ne var ki, hakimlik tam da böyle bir ortamda ter temiz bir vicdanla adaleti tesis etmeyi gerektiren bir meslektir.

Alman filozof Nietzsche, saygımızı adil olan kişiden daha fazla hak eden kimsenin bulunmadığını çünkü onda tüm erdemlerin birleşeceğini söyler. Nietzsche'ye göre bu erdemlere ve yargılamaya yetkisine sahip "*adil kişinin eli, teraziyi tutarken titremez artık*".⁵

Bu duygu ve düşüncelerle sizleri bir kez daha selamlıyor, 11. Yaz Okulu programının her yönüyle başarılı ve verimli geçmiş olmasını temenni ediyorum.

Etkinlikte emeği geçen herkese teşekkür ediyorum, hepimize daha adil bir dünyada sağlıklı ve huzurlu günler diliyorum.

Zühtü ARSLAN
Anayasa Mahkemesi Başkanı

⁵ Anayasa Mahkemesi Eğitim ve İnsan Kaynaklarını Geliştirme Merkezi (AACC-CTHR) tarafından organize edilen 11. Yaz Okulu'nda yapılan konuşma. Ankara, 19 Eylül 2023.

¹ AYM, E.2021/83, K.2022/168, 29/12/2022, § 11.

² AYM, E.2016/144, K.2020/75, 10/12/2020, § 26; E.2022/72, K.2023/3, 05/01/2023, § 24).

³ *Piersack/Belçika*, B. No: 8692/79, 1/10/1982, § 30 ; *Hikmet Kopar ve diğçerleri [GK]*, B. No: 2014/14061, 8/4/2015, § 110; *Çetin Dođan (3) [GK]*, B. No: 2021/30714, 15/2/2023, § 232.

⁴ Mektubun metni için bkz. Muhammed Hamidullah, “Halife Hz. Ömer Devrinde Adli Teşkilat- Ebu Mûsâ el-Eş’arî’ye Gönderilen Kazaî Talimatnâmeler”, Çev. F.Atar, M.Hamidullah, *İslâm Anayasa Hukuku*, Ed. V.Akyüz, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), içinde ss. 309-311.

⁵ Friedrich Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası*, 6. Basım, Çev. M. Tüzel, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2021), ss. 42, 43.